

6-30-2019

SATELLITE MUSIC INDUSTRY ... (Dedicated to the memory of the teacher Doni Zakirov)

Khikmat Radjabov

Senior teacher of the State Institute of Arts and Culture of Uzbekistan. Composer, outstanding conductor, tutor. Member of Uzbekistan Composers' Society,, uzdsmi@madaniyat.uz

Follow this and additional works at: <https://uzjournals.edu.uz/cacenas>

Recommended Citation

Radjabov, Khikmat (2019) "SATELLITE MUSIC INDUSTRY ... (Dedicated to the memory of the teacher Doni Zakirov)," *Culture and Arts of Central Asia*: Vol. 10 : No. 1 , Article 6.

Available at: <https://uzjournals.edu.uz/cacenas/vol10/iss1/6>

This Article is brought to you for free and open access by 2030 Uzbekistan Research Online. It has been accepted for inclusion in Culture and Arts of Central Asia by an authorized editor of 2030 Uzbekistan Research Online. For more information, please contact brownman91@mail.ru.

МИЛЛИЙ МУСИҚА САНЪАТИГА УЙҒУН ОҲАНГЛАР...

(Устоз Дони Зокиров хотирасига бағишланади)

Аннотация. Мазкур мақолада Ўзбекистон халқ артисти, таниқли композитор ва дирижёр, моҳир созанда, устоз санъаткор Дони Зокировнинг ҳаёти билан боғлиқ айрим ибратли воқеалар ҳамда серқирра ижодий фаолияти илмий ёритилди.

Калит сўзлар: оркестр, чолгулаштириши, дирижёр, мусиқий чолғу, созанда, жанр, миллий мусиқа.

Ҳикмат РАЖАБОВ,
Старший преподаватель ГИИКУз,
является членом Узбекской ассоциации композиторов и композиторов.

СПУТНИКОВАЯ МУЗЫКАЛЬНАЯ ПРОМЫШЛЕННОСТЬ ...

(Посвящается памяти учителя Дони Закирова)

Аннотация. Данная статья раскрывает некоторые проблемы многостороннего творчества народного артиста Узбекистана, известного композитора и дирижёра, выдающегося исполнителя, педагога, наставника Дони Зокирова.

Ключевые слова: оркестр, инструментоведение, дирижёр, музыкальный инструмент, исполнитель, жанр, национальная музыка.

Khikmat RADJABOV,
Senior teacher of the State Institute of Arts and Culture of Uzbekistan.
Member of Uzbekistan Composers` Society.

SATELLITE MUSIC INDUSTRY ...

(Dedicated to the memory of the teacher Doni Zakirov)

Abstract. This article reveals some problems of multilateral creativity of the people's artist of Uzbekistan, the famous composer, conductor, and on outstanding performer, teacher Doni Zakirov.

Keywords: orchestra, instrumentation, conductor, musical instrument, performer, genre, national music.

Ўзбекистон халқ артисти, таниқли композитор, халқимизни сеvimли санъаткори, моҳир созанда, мураббий, жамоат арбоби, ўзбек халқ мусиқаларини оркестр учун қайта ишлаш ва миллий мусиқа мероси олтин фондини бойитишда ўзининг беназир хизматлари билан ном қолдирган ҳамда Ўзбекистон телерадиокомпанияси қошидаги ўзбек халқ чолғулари оркестрининг ташкилотчиларидан бири бўлган устоз санъаткор – Дони Зокиров тарихимизда ўчмас из қолдирган буюк истеъдод соҳибларидан бири ҳисобланади.

Дони Зокиров 1914 йилнинг 28 декабрида Самарқанднинг Пайариқ туманида туғилган. Унинг отаси Зокиржон отанинг асосий касби қосибчилик бўлишига қарамай, мусиқа санъатига қизиқиши баланд эди. У дутор чалганда мухлислари уни сел бўлиб тинглашган. Истеъдоди болалигиданоқ, нишон берган Донижон ёшлигидан мусиқага ихлоси баланд бўлиб, дутор чалиш сирларини отасидан кунт билан ўргана бошлайди.

1922 йил Зокиржон ота оиласи Самарқанд шаҳрининг Регистонга яқин бўлган Қўшқовуз маҳалласига кўчиб келишади. Эндигина саккиз ёшга

қадам кўйган Донижон маҳалладаги дутор тўғарагига қатнаша бошлайди. Тўғарак раҳбари Наимжон Азимов унинг дутор чалиш санъатини кўриб, ёш Донижондаги юксак истеъдодни яна ёрқинроқ юзага чиқариш мақсадида қуйидаги фикрларини билдирганликларини хотирлаш айни муддао: “Дутор чалишнингизга қараганда, сиз дутор пардаларига ҳар бир хуббобдан чорак, нимчорак товушларни чиқариш маҳоратингиз зўр. Бу дегани, сиз нозик пардаларни жуда яхши эшитасиз, шунинг учун сизга ғижжак чалишни маслаҳат берардим” (2. Б.130) дея эътироф этади.

Донижон бу учрашувдан руҳланиб, дутордан ташқари ғижжак ва кейинчалик най чалишни машқ қила бошлайди. Тез орада устозидан ғижжакда халқ куйлари “Роҳат”, “Уфор”, “Мирзадавлат” сингари соддагина куйларни чалишни пухта ўзлаштиради. Устози унинг бу ижроларидан завқланиб мақом чолғу йўллари мушқилотларини ўргатишга киришади.

Ўтган асрнинг биринчи чорагиди Самарқанд шаҳрида турли туман тўғарақлар ташкил қилиниб, бу тўғарақларга Бухоро, Тошкент, Фарғона, Хоразм, Кўқон каби кўҳна маданият масканларидан истеъ-

дод сохиблари тахсил олиш учун ташриф буюрадилар. Уларга Ота Жалол Носиров, Домла Ҳалим Ибодов, Ҳожи Абдурахмон Умаров, Левича Ҳофиз, Абдукодир Исмоилов, Матюсуф Харратов, Аҳмаджон Умурзоков сингари устоз санъаткорлар мақом сирларидан сабоқ беришади. Айни шу даврда самарқандлик машҳур санъаткор Ҳожи Абдулазиз Расулов ўз ижрочилик санъати билан эл орасида шухрат қозонган эди.

Ёш интилувчан истеъдод сохиби Донижон бундай имкониятларни қўлдан бермайди, албатта. Ўз даврида созанда учун энг яхши жой, ҳофиз ва машшоқлар йиғиладиган – шаҳар расталари, бозор ва чойхоналар бўлиб, ёш Донижон буларни роҳат билан тинглаб вояга етади. У ҳар куни бозордан уйига қайтгач, алламаҳалгача кулоқлари билан эшитган оҳангларига маҳлиё бўлиб ухлаёлмас, ҳар бир тинглаган куйлари кулоғи остида жаранглаб турарди. Унга доимо санъаткорлар даврасида бўлиб, улардан янги асарлар ўрганиш завқ-шавқ бағишларди (2. – Б.131). Йиллар ўтган сари Донижоннинг ижрочилик маҳорати ошиб дастури янги-янги халқ куйлари, мақом йўлларидаги мумтоз асарлар билан бойиб боради. 1928 йил Самарқанд шаҳрида ўзбек муסיқа ва хореография институтининг очилиши юксак истеъдод сохиби Донижон учун айни муддао бўлади.

Олийгоҳда асосан ўзбек миллий санъатини ўрганиш баробарида муסיқа таълими масалаларига ҳам кенг эътибор қаратилади. Бу ерга республиканинг барча воҳаларидан атоқли муסיқа намояндалари жалб қилинганлиги сабабли, талабалар – Бухоро, Хоразм, Фарғона муסיқа услублари билан батафсил танишишга муяссар бўладилар.

Донижон ака устози Муҳиддин Мавлонов маслаҳати билан мазкур олийгоҳга ўқишга киради. Чунки ота Жалол, Домла Ҳалим, Ҳожи Абдурахмон сингари бир қатор Шашмақом билимдонларидан таълим олишдек имконият бахт ҳаммага ҳам насиб қилмасди. Донижон институтда ўқиган даврида Бухоро Шашмақом йўлларида ташқари, яна муסיқа назарияси, куйларни нотага олиш машқларини ҳам кунт билан ўрганади. Бу ёш композиторнинг эндигина ярата бошлаётган айрим куйларини нотага кўчириш имкониятини очиб беради.

1936 йилда Толибжон Содиқов Дони Зокировни Тошкентга олиб келади ва унга яқиндан қўмақлашади. Маҳоратли шогирдни ўзи ишлаётган муסיқа театрига ишга олади. Уни моҳир ижрочилик ва ўтқир зехни тезда филармония раҳбарлари диққатини ўзига жалб қилади. 1937 йили филармонияда Тўхтасин Жалилов раҳбарлигида ўзбек миллий чолғу катта ансамбли тузилиб, бу ансамблга Дони Зокиров ҳам таклиф қилинади. Энди катта жамоа билан Москва шаҳрида бўлиб ўтадиган ўзбек санъатининг ўн кунлик декадасига тайёргарлик машғулотларида Дони Зокиров ҳам иштирок эта бошлайди.

Дони Зокиров 1937 йилдан 1940 йилга қадар филармонияда янги тузилган халқ чолғу асбоблари оркестрининг концертмейстри лавозимида фаолият олиб боради. Бу ижодий жамоада ишлаш жараёни

унинг ижодини янада гуркираб ўсиши учун имкониятлар яратади. У 1938 йилда Миртемир шеъри билан “Она орзуси”, “Канал қўшиғи” каби қўшиқларини яратади. Уруш йилларида асосан жанговор қўшиқларнинг тез оммалашувини назарда тутиб, қўллаб хор, оркестр, миллий ашула ансамбллари учун ҳам бир қатор асарлар яратади. Дони Зокировнинг мардонаворликка, ватанпарварликка ундайдиган бир қанча лирик ашулалари айнан иккинчи жаҳон уруши йилларида яратилган.

Дони Зокиров ёшлигидан Алишер Навоий шеърларини берилиб мутолаа қилар эди. 1942 йилларда унинг бу мутафаккир шоир шеърлятига бўлган қизиқиши янада кучайиб, бу шеърлар орасидан муҳаббат туйғуси билан йўғрилган “Кўрмадим” ва “Эй сабо” ғазалларига гўзал куйлар басталайди. Бу қўшиқлар шу қадар тез шухрат қозондики, улар тўғрисидаги баъзи бир тафсилотлар илмий тадқиқот ҳамда диссертацияларда ўз аксини топа бошлайди. Жумладан, муסיқашунос олим Содир Воҳидов ўзининг илмий ишларида Дони Зокиров асарларининг кўпчилиги қисми ўзбек муסיқа фольклори манбаларига яқинлиги, кўп жиҳатдан анъанавий меросга тааллуқли жанрларга ўхшашлиги, айниқса “Кўрмадим”, “Эй сабо” ашулалари тузилишининг анъанавийлиги билан бир қаторда мустақил, ҳам оригинал асарлар қаторида жой олганини таъкидлайди (1. Б.107-108).

Дони Зокиров 1940 йилларда Муқимий номидаги муסיқали театрда иккинчи дирижёр лавозимида фаолият олиб боради. 1947 йилдан бошлаб профессионал ижод воситаларини эгаллаш мақсадида Тошкент давлат консерваториясининг композиторлик факультети тайёрлов курсига ўқишга киради. У 1948-1953 йиллар консерваторияда ўқиш давомида композиторлар Борис Барисович Надеждин, Алексей Федорович Козловский ва муסיқашунос Юрий Николаевич Тюлин ва бошқалардан профессионал муסיқа таълимини олади. Дони Зокиров консерваторияда ўқиш билан бир вақтда Ўзбекистон радиоси ҳузуридаги ўзбек халқ чолғулари оркестрига дирижёрлик лавозимида ҳам фаолият олиб бора бошлайди.

Композитор Дони Зокиров 1946 йилда илк бор симфоник оркестр учун сюита ёзади. 1948 йилдан бошлаб бир қатор шоирларнинг шеърларига қўшиқлар басталай бошлайди, жумладан, У.Раҳмоновнинг “Шаҳрим” шеърига, Алишер Навоийнинг “Бўлмаса” ва “Айб этмангиз” ғазалларига, А.Ниёзмуратовнинг “Ўзбекистон” шеърларига лирик қўшиқлар ҳамда симфоник оркестр учун иккинчи сюитасини ёзади. Шунингдек, “Ўзбекча рапсодия”, ўзбек халқ чолғулари оркестри учун “Сўнмас чироқлар” муסיқали драмасини, Борис Гиенко билан ҳамкорликда (1953, А.Бобожон ва М.Муҳамедов либреттоси) фортепиано ва овоз учун парчалар, “Тонг қўшиғи” (Зулфия шеъри), “Далада байрам” муסיқали комедияларини Собир Бобоев билан ҳамкорликда (1954 йил, Шукур Саъдулла либреттоси) яратади.

Дони Зокировнинг бир қанча кинофильмларга

муסיқалар басталаганлигини 1957 йилда ёзилган “Қутлуғ кон”, “Улуғбек юлдузлари” (Зуев билан ҳамкорликда), “Қайдасан, Зулфия” ёки “Ёр-ёр” (Малахов билан ҳамкорликда) каби кинофильмларга ёзилган муסיқаларда ҳам кўриш мумкин (4. Б.81).

1957 йил Ўзбекистон радиоси қошида ўзбек халқ чолғулари оркестри қайтадан тузилади. Оркестрга бадиий раҳбар Юнус Ражабий ҳамда бош дирижёр лавозимига устоз Дони Зокировни таклиф қилишади. Оркестрнинг истиқболи учун мана шу икки жонкуяр тинмай меҳнат қилиб, 1953 йилга қадар мазкур оркестрда фаолият олиб борган устоз санъаткорларни оркестрга қайта таклиф қилишади. Шу тариқа 23 нафар хонанда ва созандалардан қайта ташкил топган оркестрнинг ижодий фаолияти янада юксалади.

Оркестр партитураларининг кўпчилиги қисми шу оркестр опера ижрочилари томонидан яратилган бўлиб, булар орасида Дони Зокиров басталаган асарлар алоҳида ўрин эгаллайди. Халқ оғзаки ижодини чуқур билган, маданий меросини теран англаган Дони Зокиров кўпроқ ўзбек халқ муסיқасига мурожаат қилади. Масалан, оркестр жўрлигида най ижроси учун қайта ишланган қадимги ўзбек халқ куйи “Ёввойи ушшоқ” ўзига хос қочирим ва қайта бўёқларда жонланади. Оркестр учун қайта ишланган “Жазойир” асари ўзининг шиддатли суръати ва таъсирчан усул, шакллари билан “Ёввойи ушшоқ”дан тубдан фарқ қилади.

Композиторнинг ўзбек халқ муסיқаларини оркестр учун қайта ишлаш ва миллий муסיқа мероси олтин фондиди бойитишда ўзининг беназир хизматлари билан ном қолдирган куйидаги асарлари фикримизга яққол далилдир. Жумладан, “Наво”, “Савти наво”, “Уфори наво”, “Насруллои”, “Ёввойи ушшоқ”, “Гардуни сеғоҳ”, “Қайтарма”, “Шароб”, “Фарғонача”, “Жазойир”, “Фигон”, “Чўли ироқ”, “Гадойи”, “Таснифи дуғоҳ”, “Мухаммаси Ироқ”, “Мирзадавлат”, “Ёлғиз”, “Ражабий” каби асарлари яқка созлардан ғижжак, най, танбур ва халқ чолғулари оркестр учун қайта ишланган ноёб асарлари сирасига қиради.

Дони Зокиров асарларининг ҳар бири яхлит бир шакл бўлиб, бу шаклларнинг ҳар бири хилма-хил оҳанглардан ясалган куйи ўзига хос шаклларни эслатади. Одатда шакл ҳис-туйғу, янграйдиган товушлар ёрдамида ўз ифодасини топади. У фикр ва ғояларни ифодалашда муסיқий жумла ва усуллардан самара-

2012 йил, Туркистон санъат саройи
Дони Зокиров оркестри концертидан лавҳа

ли фойдаланиб ўзига хос услуб яратди. Композитор ижодидидаги у ёки бу оҳанг муסיқий жумлаларнинг ҳар бири алоҳида тузилиш касб этиши унинг услуб яратишдаги катта маҳорат эгаси эканлигидан далилдир. Жумладан, 1973 йилда Дони Зокировнинг саккизта кўшиғи Ғафур Ғулом номидаги адабиёт ва санъат нашриёти томонидан чоп этилади. Бу асарларнинг ҳар бирини ўзига хос услубларда яратилганлиги фикримиз далили бўла олади.

Дони Зокировнинг серкира композиторлик фаолиятида жуда кўп муסיқали драма, пьеса, кўшиқ, романс, кантата, сюита каби 100 дан ортиқ асарлар билан бир қаторда болалар учун ҳам кўшиқ ва куйлар ўрин олганлигини кўриш мумкин. Унинг “Ўзбекистоним”, “Тинчлик кўшиғи”, “Пахтакор диёр”, “Икки дил достони”, “Ёр истаб”, “Хаёт гулшани” каби кўшиқлари, “Қарши чўли гуллари” беш қисмли вокал сюитаси, “Асрлар садоси” тўрт қисмли кантатаси, шунингдек, болалар учун “Саёҳат – роҳат”, “Кунгабоқар”, “Оппоқ отим”, “Сирдарё, Сирдарё”, “Капалак ва ҳандалак”, “Боғда пишди узумлар”, “Бадантарбия”, “Мактабим”, “Бахтиёр кўшиғи”, “Янги йил кўшиғи” ва “Бекиёс диёр” каби

2018 йил 26 октябрь институт Ўқув театри

бир қанча асарлари жажжи болажонлар томонидан севиб ижро қилиб келинмоқда (4. – Б. 81).

Устоз Дони Зокировнинг асарлари ўзига хос ранг-баранг янгиликларга эга бўлиб, кишини ҳайратга солади. Композиторнинг ижодига назар солар эканмиз, унинг юксак ижодий фаолиятида кўшиқ жанрини деярли барча тонларини қамраб олишга ҳаракат қилади. Композитор ижоди мобайнида муסיқанинг турли жанрларига мурожаат қилиб, асарларининг ҳар бири ўзига хос юксак лирикага асосланганлиги, ҳақиқий драматизм интонациялари, улғуворлиги, куйчанлиги билан ажралиб туради. Унинг кўшиқ ва романслари эса ўзбек муסיқашунослигида илмий тадқиқот ишларига сабаб бўлса ажаб эмас...

Устоз Дони Зокиров Ўзбекистон радиоси қошидаги ўзбек халқ чолғулари оркестри бадиий раҳбари ва бош дирижёри лавозимида чорак асрдан ортиқ (1957 йилдан 1983 йилга қадар) фаолият олиб борди. Унинг Ўзбекистон муסיқа маданиятини ривожлантириш йўлида кўрсатган улкан хизматлари ҳукуратимиз томонидан муносиб тақдирланди. Донижон Зокировга “Ўзбекистонда хизмат кўрсат-

ган артист” (1950 й.), “Ўзбекистонда хизмат кўрсатган санъат арбоби” (1956 й.), “Ўзбекистон халқ артисти” (1965 й.) фахрий унвонлари топширилди.

Устоз Дони Зокиров колдирган мерос асрлар давомида янграб келган халқимизнинг бой миллий муסיқаси билан йўғрилган. Унинг буюк хизматларидан бири илк бор Ўзбекистонда кўп овозли ўзбек халқ чолғулари оркестри тузилиши, оркестрни миллий ранг-баранг товушлар билан бойитилиши, унда ижро қилинган асарлар Ўзбекистон радиосини олтин фондига ёзиб қолдирилиши каби беминнат хизматлари бу буюк зотнинг ўзбек санъати ривожига кўшган ҳиссаси миллий муסיқамиз тарихида ўчмас из бўлиб қолади. Унинг яратган асарларини ижро этиш, ижрочи созандадан жуда катта маҳорат талаб қилиши, яъни ижрочи халқ муסיқасини билиши билан уни ижродаги талқини, ўзига хос фалсафий дунёкараши, миллат тарихини яхши билиши, созандани ижро маҳорати, ички ва ташқи эшитиш ҳамда уни қуйлашдаги қобилиятларга эга бўлишлиги талаб этилади. Шу ўринда “Дони Зокиров номидаги халқ чолғулари оркестри”нинг созандалари айнан мана шундай ижро маҳоратига эга бўлган созандалар эканлиги бизга яқин тарихдан маълум.

Айни пайтда чолғу ижрочилигидан чуқур илм беришда, уларни юқорида таъкидланганидек серкирра етук мутахассис қилиб тайёрлаб беришда Ўзбекистон давлат санъат ва маданият институти “Чолғу ижрочилиги” кафедрасининг профессор-ўқитувчилари ишларини алоҳида таъкидлаб ўтиш жоиз. Бу боради институт миқёсида олиб борилаётган бир қатор чора-тадбирларни эслаб ўтиш ўринли ҳисобланади.

2018 йилнинг 26 октябрида ЎзДСМИ Ўқув театри биносида бўлиб ўтган Дони Зокиров хотирасига бағишланган ижодий кеча ҳамда Азатгул Ташматованинг “Дони Зокиров номидаги давлат халқ чолғулари оркестри” номли монографияси тақдими муносабати билан ўтказилган хотира кечасидаги концерт дастурларидан ўрин олган институт оркестри чиқишлари бизга мозийдан дарак берди, гўё...

Хотира кечасининг очилиш қисмида сўзга чиққан Ўзбекистон композиторлари ва бастакорлари уюшмаси раиси ўринбосари, композитор, профессор Ҳабибулла Раҳимов устоз санъаткор Дони

Зокировнинг серкирра ижодий фаолияти хусусида гапириб ўтган бўлса; санъатшунослик фанлари доктори, профессор Оқилхон Иброҳимов сўзга чиқиб, оркестр ижрочилигида миллий муסיқа оҳангларининг ўзига хос таровати хусусида фикр ва мулоҳазаларини билдирди. Шунингдек, ражабийлар сулоласи вакили, Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артист, моҳир созанда Тоҳир Ражабий “Дони Зокиров номидаги халқ чолғулари оркестри” ижодий фаолияти мобайнида бўлиб ўтган илиқ хотираларни эслади. Шунингдек, “Дони Зокиров номидаги давлат халқ чолғулари оркестри” монографиясининг муаллифи, санъатшунослик фанлари номзоди, профессор Азатгул Ташматова илмий монографиянинг ёзилиш тарихи ва унинг мазмун моҳияти хусусида қисқача маъруза қилиб ўтди.

Хотира кечасига бағишланган концерт дастурида институт талаба-ёшларидан ташкил топган талабалар Халқ чолғулари оркестри (бадий раҳбар ва дирижёри Ҳ.Ражабов)нинг дастурида устоз Дони Зокиров басталаган куй ва кўшиқлар ҳамда у киши ўзбек халқ чолғулари оркестри учун қайта ишлаган асарларни олийгоҳнинг “Чолғу ижрочилиги” кафедраси қошида ташкил этилган талабалар камер оркестри ижро этди. Шунингдек, устоз санъаткорнинг “Муҳаббат кўшиғи”, “Кўчалар”, “Эй сабо” ва “Кўрмадим” каби ашулалари янграганда, барча санъат ихлосмандлари бутун вужудлари тўла завқ-шавқ билан тинглашди. Мазкур ижролар қуйида номлари келтирилаётган устозлар томонидан эътироф этилди. Айниқса, устазода санъаткор Тоҳир Ражабий, муסיқашунос олим Оқилхон Иброҳимов, композитор Ҳабибулла Раҳимов ва бир қатор устоз санъаткорлар мазкур оркестр томонидан ижро этилган концерт дастурини юксак баҳолаб, гўёки, яқин тарихдан маълум “Дони Зокиров номидаги халқ чолғулари оркестри”ни тинглагандек бўлишгани алоҳида эътироф этишиб, оркестрнинг кейинги ижодий фаолиятини “Дони Зокиров” номи билан юритилиш таклифини киритишди.

Бундай улуғ даҳоларни нафақат хотирлаш балки, уларнинг яшаб ўтган ибратли ҳаёти ва ижодий меросидан баҳра олиб улуғ санъаткор-устозлар йўлидан бориш биз санъат аҳли учун ҳам қарз ҳам фарз ҳисобланади.

Адабиётлар рўйхати:

1. Аҳмедов М. Дони Зокиров. –Тошкент: Ибн Сино номидаги нашриёти матбаа бирлашмаси. 1995. –б 219
2. Жабборов А. Ўзбекистон бастакорлари ва муסיқашунослари. –Тошкент: “Янги аср авлоди”. 2004. –б 469
3. Ташматова А. Дони Зокиров номидаги давлат халқ чолғулари оркестри. – Тошкент: “Нишон нашр” нашриёти. 2015. –б 310.
4. Худоев Ф. Гижжак чолғуси ижрочилик аънаналари. –Тошкент: “Муҳаррир” нашриёти. 2014. –б 164.